

Rengel Dóra

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Bűnügyi Tagozatának tagja

A kriminalisztika szerepe a büntetőeljárásban

I. Bevezetés

Tanulmányom tárgya a kriminalisztika jelentőségének kifejtése a büntetőeljárásban. Véleményem szerint e téma aktualitása a XXI. században megkérdőjelezhetetlen, ugyanis a kriminalisztikára, mint az egyik legfontosabb ténytudomány alkalmazására napjainkban egyre nagyobb szüksége van minden kontinentális jogrendszernek, ahhoz, hogy minél, több bűncselekmény felderítést nyerjen, ami által a látens bűnözés visszaszoríthatóvá válna, ez pedig egyfajta gátat képezne a bűnelkövetők számára a jövőbeni bűncselekmények elkövetésétől való távolmaradásra. A kriminalisztika ágainak, szisztémáinak, elméleteinek és eszközeinek folyamatos fejlődése/ fejlesztése, a rendkívülien gyors technikai fejlődéssel való lépéstartása teszi levetővé e tudomány fontosságának elismerését a büntetőeljárásban. Munkámban ezen gondolataimat igyekszem alátámasztani mindenekelőtt, azonban fontosnak tartom a téma egyes fogalmi elemeinek a tisztázását, illetve ezek összefüggéseinek bemutatását, a bűnügyi tudományok rendszerében való elhelyezését.

II. Fogalmi elemek

II. 1. Büntető eljárás fogalma

Az első fogalmi elem melyet fontos meghatározunk, valamint rendszerbe foglalunk az maga a büntető eljárás mely tulajdonképpen nem más, mint az eljárási cselekmények összessége. Alapvetően a büntető eljárás a bűnügyi tudományok rendszerében az egyik fő jogágot adja a büntető jog és a büntetés-végrehajtási jog mellett.¹ Ebben a rendszerben hozható összefüggésbe a kriminalisztika és a büntető eljárás, ugyanis a bűnügyi tudományoktól meg kell különböztessük a bűnügyi segédtudományokat, mely alatt a kriminológiát és a kriminalisztikát értjük. Emellett szükségeszerű említést tenni a teljesség igénye nélkül az egyéb bűnügyi tudományterületekről, mint például a kriminálszociológiáról, kriminálstatisztikáról vagy a kriminálpszichológiáról.

¹ Herke Csongor: Büntető eljárásjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2014.

II. 2. Kriminálisztika fogalma

A kriminálisztika fogalmának meghatározásánál célszerű Viski László álláspontjából kiindulni, aki szerint a kriminálisztika nem más, mint a bűncselekmények felderítésének, nyomozásának a tudománya. Véleménye szerint ennek egyetlen célja, hogy a még véghez nem vitt bűncselekmények megakadályozhatók, illetve a már elkövetett bűncselekmények felderíthetők, elkövetőjük megállapíthatók és felelősségre vonhatók legyenek.²

Ennél a pontnál fontos annak a tételnek a tisztázása, mely kimondja, hogy a kriminálisztika nem jog, hanem alkalmazott ténytudomány melyet 3 fő részre szokás felosztani. Az általános rész tárgykörébe sorolható a krimináltechnika és krimináltaktika. Különös részhez sorolhatjuk a kriminálmetodikát, valamint hagyományosan az általános részhez kapcsolódik még a kriminálisztikai történet és elmélet, a kriminálstratégia, illetve mára már a kriminállogisztika tudománya is ide tartozik³. Ténytudomány mert a büntetőjogilag releváns tényeket kutatja, illetve deríti fel, ténykérdéseket vizsgál, melyek nyomán született konzekvenciákat tudja a nyomozóhatóság felhasználni. Ez a megállapítás azonban nem a modern gondolkodók érdeme, hiszen már a római jogtudósok is megfogalmazták azt a napjainkban is releváns princípiumot, mely azt mondja: „*da mihi factum, dabo tibi ius*„, vagyis „*adjál nekem tényt, adok neked jogot*„⁴

III. Egymással való kapcsolatuk

A két fogalom rendszerbe helyezése és ismertetése után már sejthető, hogy a kriminálisztika szerepe a büntetőeljárásban kétségtelen, egymással való szoros kapcsolatuk tagadhatatlan. Mindkét bűnügyi tudomány csak a másik által kidolgozott tételek alkalmazásával képes a saját tudományán belül eredményeket elérni. A fentebb kifejtettekből látható, hogy a kriminálisztikának mára már számos ága/tudománya segítheti a büntetőeljárás folyamatát. A kérdés csak az, hogy pontosan hogyan, milyen területeken, módszerekkel stb.

A kérdés megválaszolásához meg kell jegyeznünk, hogy a kriminálisztika hatását elsősorban a büntetőeljárásnak bizonyítási és nyomozási szakaszra fejt ki, ez fordítva is igaz, tehát egymással korrelatív viszonyban vannak. Ezt az állításomat támasztja alá maga a 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: Be.), mely felöleli a nyomozás alapvető jogi szabályozását. Ezért sem túlzás annak megállapítása, hogy a kriminálisztikának ebből a

² Katona Géza: A kriminálisztika és a bűnügyi tudományok. BM kiadó, Budapest 2002. 43. o.

³ Fenyvesi Csaba: A kriminálisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Pécs 23. o.

⁴ Fenyvesi i. m. 113. o.

szempontból jogi jellege van. Ennek keretében a Be. meghatározza a nyomozási cselekmények kötelező keretszabályait a XXXIV. fejezetében, továbbá nem szabad megfedkezünk arról sem, hogy az általa meghatározott alapelveket kötelező figyelembe vennie a nyomozóhatóságnak a nyomozási cselekmények kivitelezése során, valamint ezek lefolytatását és eredményeit eljárás jogilag is rögzíteniük kell, itt gondolhatunk akár a jegyzőkönyvezésre is.

Mindezek alapján egyértelművé válik, hogy azok a bizonyítékok, melyek nem felelnek meg ezen követelményeknek, általában nem fogadhatók el bizonyítékkul, vagyis ezek a nyomozási cselekmények nemcsak törvénytelenek, de feleslegesek is.⁵ Ezt az elvet természetesen a Be. törvénygyűjteménye is jogszabályként emeli magába a XXVII. fejezet 167. §-ának (5) bekezdésében.⁶ Ennél a témánál fontosnak tartom kiemelni azt a két doktrínát, melyet az amerikai szakirodalom dolgozott ki nevezetesen az „ezüsttálca”, illetve a „mérgezett fa gyümölcsének” az elvét. Előbbi csupán korlátozza a jogellenes bizonyíték továbbhatását, míg utóbbi kizárja ezek felhasználását a büntetőeljárásban, akár annak során szerzett jogellenes bizonyítékról van szó, akár annak folyamányaként beszerzettekről. Ezeket nevezzük másodlagos kizárási szabályoknak, míg a német szakirodalom kizárt bizonyíték továbbhatásának.⁷

Miután bizonyítottuk a büntetőeljárás hatását a kriminalisztikára nélkülözhetetlen kifejtteni utóbbi hatását a büntetőeljárásra azon belül is a bizonyítási jogra, ugyanis egyfelől kétségtelen, hogy bizonyos bizonyítási cselekmények, gondolok itt például a bizonyítási kísérletre, a helyszíni kihallgatásra, a szembesítésre vagy akár a műszeres vallomásellenőrzésre⁸, törvényi szintre emelése, tehát büntetőeljárás törvény általi szabályozása, a kriminalisztikai vizsgálatok és a gyakorlatban kidolgozott eredmények következménye. Másfelől a gyakorlatban ahhoz, hogy a nyomozás alatt minél több bizonyíték a hatóság kezébe juthasson, a kriminalisztika, illetve egyes tendenciái a tételes jog által meghatározott keretekben különböző módszereket, intézményeket dolgozott ki, elősegítve ezzel a büntetőeljárás folyamatának sikerességét.

⁵ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, 2012. 39-40. o.

⁶ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, XXVIII. fejezet, 167. § (5): „Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság büncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.”

⁷ A másodlagos kizárási szabályok kérdését a német szakirodalom a kizárt bizonyíték intézményének nevezi. Erről részletesen ír: Jan Reinecke: Die Femwirkung von Beweisverwertungsverböten. München 1990. 248. o. Ezzel kapcsolatos további információkat, szabályozásokat ismerhetünk meg részletesebben itt: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntető eljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2004.

⁸ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról XXXIV. fejezeti, 206. §: „Bizonyítási cselekmény különösen a szemle, a helyszíni kihallgatás, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás, a szembesítés és a műszeres vallomásellenőrzés.”

IV. Kriminálisztika felépítése, és hatása a büntetőeljárásra

A következőkben az említett kriminálisztikai eljárásokat, valamint azok hatásait fejtem ki magára a büntetőeljárásra, ezt megelőzően, azonban szemléltetem a kriminálisztika struktúráját, mely szintén alátámasztja a dolgozatom tárgyának valóság alapját.

Az ún. piramis modell szemléletesen bemutatja a kriminálisztika felépítését. A piramis legalján található a kriminálisztika alapkérdéseit. Mi? Hol? Mikor? Hogyan? Ki? Kivel? és Miért? Azt mondhatjuk, ha a nyomozás során ezekre a kérdésekre egyértelmű és kétséget kizáró válaszokat kapunk kijelenthetjük, hogy a tényállás fel lett derítve.⁹

Az érthetőség kedvéért célszerűbb a következőkben a piramis csúcsán elhelyezkedő azonosítás fogalmát elemezni. Elmondható, hogy a fent felsorolt alapkérdések mindegyike voltaképpen az azonosításra irányul. Lényege a bűncselekményekkel összefüggésbe hozható személyek, tárgyak és eszközök azonosításában ragadható meg. Ha ezen tárgyak, személyek eszközök kölcsönhatásba lépnek egymással a hagyományos értelemben vett azonosítás lehetségessé válik azonban a kriminálisztika azonosítás különbséget mutat annyiban, hogy nemcsak a kölcsönhatások és összehasonlítások eredményeit, hanem az ezeket létrehozó másképpen szolgáló minták különbözőségét is felhasználja. Ennek alapján alakult ki a kriminálisztikában az ún. „Hamupipőke eljárás” is melynek lényege, hogy a helyszínen talált cipőnyomot az összes létező cipőnyom közül megkeresse és megtalálja azt, amely az adott nyomot létrehozta. Ezután már nincs más dolga, mint megkeresni azt a személyt, aki ezt a lábbelit viselte a bűncselekmény elkövetésének idején.¹⁰

Ennél a pontnál érdemes visszatérni a piramisunk közbenső szintjére mely voltaképpen nem más, mint az azonosítás eszközei. Ezek pedig a nyomok, anyagmaradványok, vallomások és okiratok, mely mediátorokknak is nevezhető eszközöket, a következőkben a kriminálisztika rendszerében való elhelyezése után jellemeznék. Elengedhetetlennek tartom ugyanis bemutatni azt, hogy a kriminálisztika két legfontosabb ága, vagyis a krimináltechnika-és taktika - melyeknek célja a fentiekben szemléltetett piramisunk közbenső szintjének elemeinek alkalmazását elősegíteni – miként befolyásolja a büntetőeljárást.

A krimináltechnika a fizika, kémia, matematika, pszichológia és más természettudományok eredményeit hasznosítja annak érdekében, hogy segítségükkel olyan eljárásokat, módszereket dolgoz ki melyek segítik a nyomok rögzítését, felkutatását. Képes

⁹ Fenyvesi i. m. 111. o.

¹⁰ Pokker Zoltán: Belügyi Rendészeti Ismeretek, Tansegédlet. Re-Doctum, Budapest 2011. 204. o.

ezen nyomok sajátosságaira rámutatni, az anyagmaradványok kriminalisztikai vizsgálatára, sőt az ember külső ismérvei alapján a személyazonosításra is.¹¹

Ezen eljárásokat pedig az idők során kialakult krimináltechnikai ágak segítségével folytatja le. A magyar szakirodalom a következő ágazatokat ismeri el:

- kriminalisztikai fényképezés
- nyomtan (traszológia)
- anyagmaradványok vizsgálata
- kriminalisztikai ballisztika
- kriminalisztikai kézírásvizsgálat
- kriminalisztikai okmányvizsgálat
- személyazonosítás külső ismérvek alapján,
- illetve a bűnügyi nyilvántartás¹²

A kriminalisztikai fényképezés ebben a vonatkozásban a legelterjedtebb szakterület melynek követelménye a hitelesség és felhasználhatóság hiszen a bíróság bizonyítékként is felhasználhatja, azonban a modern technológiának köszönhetően egyre kisebb kihívást jelent. A bűnügyi nyomtan (traszológia), mely a nyomképződés folyamatával foglalkozik és a nyomok keletkezését vizsgálja. A nyomok és anyagmaradványok azok a tárgyak, amelyek képesek az őket létrehozó tárgyak külső tulajdonságait, sajátosságait például a méret, sűrűség, szín vagy alak visszaadni persze szakértői vizsgálat segítségével. Ballisztika, mely a kilőtt, hajított tárgyak mozgását vizsgálja ez által segít a nyomozásban megállapítani a lövés tényét, helyét és távolságát. Az írás kriminalisztikai vizsgálatának célja, hogy olyan következtetéseket tudjunk levonni az írás körülményeiből, eszközeiből, valamint magából az írásmódból melyekből megállapítható az író személye. Szintén fontos szakterület a daktiloszkópia mely az ujjak és a tenyér bőr felszínén található bőrfodorszál rajzolatok nyomainak és lenyomatainak kriminalisztikai vizsgálata, mely szintén segíti a személyazonosítást az eljárás során. Lényeges megemlíteni, hogy ilyen nyomokat nemcsak az ujj és tenyér, hanem a homlok, fül, ajak lenyomat is hagy majd ezeket a már elemzett összehasonlító vizsgálat során elemzik. Az írás kriminalisztikai vizsgálatának célja, hogy olyan következtetéseket tudjunk levonni az írás körülményeiből, eszközeiből, valamint magából az írásmódból melyek szintén a személyazonosításban segítenek. A nyomok felkutatása és rögzítése körében nagy előrelépést jelentett, hogy a kriminalisztika kidolgozott olyan módszereket melyek az ember számára nem

¹¹ Pokker i.m. 205. o.

¹² Katona Géza: Valós, vagy valótlan. Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban. Budapest 1990. 328. o.

látható nyomokat ezeket látens nyomoknak nevezzük, láthatóvá tett. A szakma ezeket előhívásnak nevezi. Ilyen például a nagyítás, megvilágosítás vagy a megfestés. Végül a bűnügyi nyilvántartás feladata adatok gyűjtése, kezelése, azokról okirat kiadása, a törvény általi meghatározottság alapján.¹³

A magyar krimináltechnika érdekessége – melyet a következőkben részletesebben ismertetek - hogy ágazatai közé sorolja a „bűnügyi szolgálati kutyákat”, mint bűnmegelőzési, és bűnfelderítési eszközöket. Ennek elsődleges oka, hogy a kutyák szaglása körülbelül egy milliószor jobb, mint az embereké, és ahogy az ember úgy az eb is képes az érzékelt szagokat a későbbiekben visszaidézni.¹⁴ A kriminalisztikában az odorológia foglalkozik ezzel a területtel¹⁵, alkalmazását pedig a 17/2009. (OT 10.) ORFK utasítás a Rendőrség Kutyás és Lovas Szolgálati Szabályzatáról (a továbbiakban: 17/2009. ORFK utasítás) szabályozza. A kutyák kereső és azonosító tevékenységét, tehát kriminalisztikai aspektusból is vizsgálhatjuk. Egyfelől a kriminalisztikai azonosítás körébe sorolhatjuk a szagazonosítást és nyomkövetést, másfelől az emberi szagot anyagmaradványként is tanulmányozhatjuk.¹⁶ A nyomkövető és szagazonosító kutyák által végzett tevékenység eredményeit azonban jelenleg is kétségbe vonják az eljárásjogi problémák is ezen a két területen érzékelhetőek leginkább, ugyanis Be. a bizonyítási eljárások körében nem rendelkezik a szagazonosításról, mint a bizonyítás egyik lehetséges módjáról. Problémás kérdéskört jelenthet az a tény is, hogy az állatokat jogi és erkölcsi felelősség sem terheli. Tremmel szerint a szagazonosítás csak egyfajta pótbizonyítéknak tekinthető. Véleménye szerint, ugyanis az erre kiképzett kutyák tevékenysége és hozzájuk kapcsolódó eljárás fekete dobozként írható le.¹⁷

Hasonló a helyzet a poligráf alkalmazása terén. Ennek oka, hogy ezek az ún. hazugságvizsgálók a fiziológiai elváltozások hatására „csak” arra képesek választ adni, hogy a vizsgált személy, mely kérdésekre nem adott őszinte választ, annak okára, magyarázatára már nem képes melynek következtében az eredmények a legtöbb esetben torzulnak, hiszen számos a bűncselekménnyel kapcsolatban nem álló ok befolyásolhatja a kikérdezett választát. A cél tehát, ezeknek a torzulásoknak az elkerülése, mely jelen állás szerint az agy vizsgálatával lenne lehetséges. Az ún. „monoscanner” vagy másképpen agyolvasó képes lehetne az emberi agyban megjelenő gondolatokatokból, emlékképekből olvasni. Alkalmazása elsősorban azért is nyerne

¹³ Pokker i.m. 205–216. o.

¹⁴ <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/kutyatar-kutyatar/ch03s04.html> (2019.05.12.)

¹⁵ <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/8.pdf> (2019.05.12.)

¹⁶ Horváth Orsolya: A kutya kriminalisztikai hasznosítása. Doktori értekezés. Pécs 2017. 110. o.

¹⁷ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006. 181. o. Idézi: Horváth i. m. 142. o.

nagyobb bizonyítási erőt, mivel az agyban megjelenő képek nem, vagy csak néhány esetben manipulálhatók. E tekintetben már számos kutatás zajlik napjainkban is, melynek eddigi legnagyobb eredménye Paul C. Lauterbur kémikus nevéhez köthető ún. fMRI. Ez a berendezés képes érzékelni az ember döntéshozatali folyamatait, gondolkodását és érzelmeit, azonban még nem alkalmas az agyban megjelenő képek észlelésére. E tekintetben tehát az alapkutatók további kutatásaira van szükségünk, annak érdekében, hogy a poligráffal ellentétben egy teljes bizonyító erejű eredményt adó eszközt találjanak fel.¹⁸ Érdekességként felvázolnék egyet.

A whisky-s rabló ügye

Ambrus Attila hazánk jégkorongválogatottja a 90-es években körülbelül 30 bankot rabolt ki, melyből négy elkövetéséért a büntetett előéletű ikerpárt, a Szűcs- testvéreket gyanúsítottak meg amiért 8 hónapot előzetes letartóztatásban kellett letölteniük. A nyomozó hatóság gyanúja két okból terelődött Szűcsékre. Egyrészt a felismerésre bemutatás, másrészt pedig az erre képzett kutyák által személygépkocsiban végzett szagazonosítás eredménye. Mindkét bizonyíték a gyanúsítottak ellen szólt, azonban nem sokkal később, Ambrus a letartóztatásakor minden olyan rablást, amellyel a testvéreket vádolták elismerte.¹⁹

Véleményem szerint több jogeset is alátámasztja Tremmel, illetve más szakértők álláspontját, vagyis, hogy nem szabad a kutyák által végzett munka eredményeinek százszázalékos bizonyító erőt tulajdonítani.

Következő fő ága a kriminalisztikának a már említett krimináltaktika. Legfőbb célja, hogy ajánlásokat fogalmazzon meg a szakemberek számára, hogy miként lehet a büntetőeljárás bizonyítási eljárásait a legeredményesebben végrehajtani. A piramisunk második szintjének harmadik eleme a vallomás melyre a kriminalisztika a tanúkihallgatáson keresztül hat azáltal, hogy a szóbeliségen alapuló eljárásban minél teljesebb és valóság-hű vallomásokot lehessen kicsikarni a tanúból, aki lehet akár a sértett, akár a gyanúsított és ennek tükrében az ajánlások eltérőek lehetnek. Voltaképpen ehhez az eljáráshoz köthetjük a szembesítés módszerét is mely a kihallgatás egy sajátos fajtája, amikor is az ügyet érintő valamely kérdésben két személy tesz vallomást természetesen a kihallgatásra vonatkozó eljárásjogi rendelkezéseket ebben az esetben is megfelelően alkalmazni kell. A helyszíni szemle egy olyan eljárási cselekmény mely általában halasztást nem tűrő helyen zajlik. További jellemzője, hogy helyettesíthetetlen és

¹⁸ Fenyvesi i. m. 233. o.

¹⁹ Nyolc hónap idegen bűnökért: Időrablók.

http://magyarnarancs.hu/belpol/nyolc_honap_idegen_bunokert_idorablok-62031 (2019.05.12.) Idézi: Horváth i. m. 146. o.

eredeti formájában megismételhetetlen. Feladata a bűncselekmény megtörténtének megállapítása, adatok felkutatása és összegyűjtése továbbá a tárgyi bizonyítási eszközök felkutatása, összegyűjtése és rögzítése. Mindezekről pedig szemlejegyzőkönyv, helyszínvázlat fénykép-és videófelvevételek készülnek. A kutatás olyan cselekmények összessége, amelyekkel a nyomozóhatóságok a felderítés és a bizonyítás érdekében a bűncselekménnyel kapcsolatos személyeket, elrejtett holttesteket, tárgyi bizonyítási eszközöket vagy ezekkel összefüggő nyomokat, anyagmaradványokat keresik. Ennek tipikus példája a házkutatás. Személy, illetve tárgyazonosítás szempontjából lényeges segítséget nyújthat a felismerésre bemutatás mely során a terhelt vagy a tanú saját észlelése alapján a hatóság közreműködésével azonosíthat. Végül pedig megemlíteném azt a nyomozásban esetenként megvalósuló cselekményt melynek során az eljáró hatóság azt ellenőrzi, vizsgálja, hogy bizonyos események, jelenségek, cselekmények az adott helyen, időben, módon és körülmények között létrejöhetett, illetve megtörténhetett-e vagy sem. Ezt nevezzük bizonyítási kísérletnek melyek csak és kizárólag eljárásjogi szabályok között alkalmazhatunk.²⁰

V. Következtetések

Összefoglalva az elmondottakat a kriminalisztika és azok résztudományainak jelenléte elengedhetetlen a büntetőeljárás lefolytatásának szempontjából. Ennek oka, hogy nemcsak a tárgyalt tudomány követi a technika fejlődését, hanem a tettesek is. Egyre korszerűbb eszközeivel eljárásaival nehezítik meg az eljáró hatóságok munkáját, azonban a nyomozóhatóságok a tanulmányban szemléltetett – kriminalisztika által kidolgozott - bizonyítás eszközökkel/cselekményekkel képesek a felderítési ráta pozitív irányba való elmozdítását elősegíteni, valamint az eljáró bíróságoknak is segítséget nyújthat abban, hogy ítéleteik megalapozottabbak legyenek.

²⁰ Pokker i.m. 222–238. o.